

Ithaka
Prijs & Stipendium

Zeist, 10 oktober 2018

Juryrapport Ithakaprijs 2018

Het is altijd zomer op de buitenplaatsen. Niet de hete, droge zomer van dit jaar, die alles dor en droog en het groen geel maakte, maar een zomer waarin het heerlijk is om buiten te zitten, in de lichte schaduw van hoge bomen en omringd door bloeiende struiken. Lommerrijk, de naam zelfs van sommige buitenplaatsen en vele villa's. Buitenplaatsen liggen niet alleen buiten de stad, maar ze zijn ook buiten in de meer overdrachtelijke zin van het woord. Het leven is er vrijer dan in de stad, minder gebonden aan regels en conventies, minder gericht ook op het verdienen van geld en het uitoefenen van een ambt. Dat is nu zo en dat was vroeger nog meer het geval.

Voor de Ithaka-prijs voor het beste en mooiste boek over buitenplaatsen en landgoederen kijkt de jury graag wat verder dan alleen het genoegen van het buiten zijn in een mooie omgeving en bij een fraai huis. We kijken naar de geschiedenis, naar het ontstaan en de ontwikkeling van de buitenplaats, de veranderingen in de architectuur van huis en tuin, de geschiedenis van de bewoning en de bewoners, de plaats en de functie in de ruimere omgeving.

De afgelopen jaren waren we verrast door het grote aantal voor de prijs in aanmerking komende boeken en hebben we ons laten meenemen in de boeiende geschiedenis van de 19^e-eeuwse landgoederen van de grote Twentse textielfamilies en de na voortschrijdend verval geleidelijke reconstructie van het tot in detail door Constantijn Huygens uitgedachte plan voor zijn buitenplaats Hofwijck. In 'Het pryeeel van Zeeland' werd de bijna helemaal verdwenen wereld van de buitenplaatsen op Walcheren gedocumenteerd. Een encyclopedische studie naar de rol van de vrouw in de geschiedenis van de tuinarchitectuur legde tenslotte een onverwachte verbinding met de emancipatie van de vrouw en het feminisme. Een verbreding en verdieping tegelijk.

De jury van de Ithakaprijs bestond dit jaar uit Mirjam Koedoot, Yme Kuiper, Marcel van Ool, Luydert Smit, René Dessing en Paul Schnabel. Net als in eerdere jaren bestond de oogst ook dit jaar vooral uit rijk van illustraties en fotomateriaal voorziene publicaties over één specifieke buitenplaats. Meestal komen die tot stand als afsluiting van een proces van restauratie van huis en park. Niet altijd overigens, zoals al blijkt uit het eerste van de drie boeken die we voor de Ithakaprijs in aanmerking wilden laten komen.

Leon Hupperichs beschreef de eeuwenlange geschiedenis van een van de kleinste rijksheerlijkheden van het Heilige Roomse Rijk, het in zijn eigen woorden ‘miniatuurstaatje’ Cartils. Tussen Valkenburg en Heerlen is zijn eigen Kasteel Cartils, een monumentale herenboerderij met de omringende gebouwen en landerijen, tot ongeveer 1800 vierhonderd jaar lang een ‘eigengoed’ geweest, een gebiedje waar de bezitter letterlijk heer en meester was. Cartils is dus nooit een buitenplaats geweest. In de ‘Geschiedenis van het kasteel Cartils’ vertelt Leon Hupperichs op basis van indrukwekkend veel eigen onderzoek vooral de geschiedenis van de geslachten en families die Cartils sinds 1300 bewoond hebben. Het verhaal eindigt bij hemzelf en bij een foto, waarop het kasteel, niet langer een boerenbedrijf, uiteindelijk toch de allure heeft gekregen van een buitenplaats met een mooi park, een formele tuin en van tuinmeubelen voorziene terrassen.

Bijna 200 kilometer ten noorden van Cartils ligt Arnichem, een buitenplaats aan de Overijsselse Vecht, iets ten noordwesten van Zwolle. Arnichem is ook oud, maar werd in de tweede helft van de zeventiende eeuw van boerderij tot buitenplaats, dichtbij de stad en ook heel lang in bezit van een rijke familie uit de stad. De geschiedenis van Arnichem, zoals beschreven door Jan ten Hove, is misschien wel exemplarisch voor veel van de grotere Nederlandse buitenplaatsen. Het blijft lang in de handen van één familie, huis en tuin worden regelmatig veranderd of zelfs meegaand met de mode van de tijd geheel nieuw gebouwd en aangelegd. In de negentiende eeuw veranderde Arnichem regelmatig van eigenaar en in de twintigste eeuw wordt het niet langer particulier bewoond, maar – in dit geval – vakantieverblijf van de paters en fraters Dominicanen uit Zwolle. Uiteindelijk, na ook nog een verwoestende brand, zorgde in de 21^e eeuw een nieuwe particuliere eigenaar voor een volledige restauratie van het huis, dat er nu weer mooier bijstaat dan het ooit geweest is.

Een niet zo grote, maar zeker bij iedereen van de Radboud-universiteit in Nijmegen bekende buitenplaats is Brakkenstein, dat grenst aan het landgoed Heyendael dat de campus van de universiteit huisvest. De hortus ligt zelfs vlak naast Brakkenstein. Net als Arnichem is Brakkenstein eind zeventiende en begin achttiende eeuw ontstaan als een zomerverblijf van een rijke familie uit de stad, een huis omringd door twaalf hectare aan bosgebied, fraaie lanen en grote gazons. Het huidige landhuis, charmant maar bescheiden van omvang, is in de negentiende eeuw gebouwd en kwam in 1915 in het bezit van de beroemde ondernemersfamilie Jurgens, van de margarinefabriek Van den Bergh en Jurgens, waaruit Unilever is voortgekomen. Al voor de Tweede Wereldoorlog veranderde Brakkenstein van een woonhuis in een kliniek en uiteindelijk wist de gemeente Nijmegen het complex te verhuren aan een

restauranthouder. Klaas Bouwer schetst in zijn boek over Brakkenstein een buitengewoon levendig beeld van de verschillende bewoners en bestemmingen van het huis en het park.

De keuze van de winnaar van de Ithakaprijs 2018 was door de vergelijkbaarheid in de opzet van de boeken niet gemakkelijk. De jury heeft uiteindelijk gekozen voor het boek, dat ons het meeste bekoorde door de gedegenheid van de behandeling, de aandacht ook voor de wijdere omgeving van het huis, de verbinding met de sociale en economische geschiedenis en de aantrekkelijkheid van de presentatie van de illustraties en de foto's. De Ithakaprijs 2018 gaat naar 'Arnichem, buitenplaats aan de Vecht. Historie van huis en Haersterveer' van Jan ten Hove.

